

Mladen Parlov
BLAŽENA DJEVICA MARIJA U MISLI MARTINA LUTHERA
Blessed Virgin Mary in the thought of Martin Luther

UDK: 274-1 Luther, M.: 27-312.47

Pregledni znanstveni rad
Review article
Primljeno 11/2017.

Sažetak

Govor o Blaženoj Djevici Mariji zasigurno se ne može ubrojiti u velike ili glavne teme reformacije. Martin Luther progovara o Blaženoj Djevici Mariji unutar drugih, njemu puno važnijih teoloških tema, poput, primjerice, teme opravdanja. Njegov govor o Mariji valja razumjeti o svjetlu njegove teologije križa – theologia crucis. Premda, s katoličke točke gledišta, redimenzionira Marijin lik, ipak je u svom govoru o Mariji veoma pozitivan. Za njega su neupitne dogme o Marijinu bogomajčinstvu te trajnom djevičanstvu. Druge dvije – o bezgrješnom začeću i uznesenju – jer nisu potvrđene u Svetom pismu, prepušta slobodnom uvjerenju svakog vjernika. Luther dopušta i određene marijanske blagdane, odnosno liturgijsko štovanje Blažene Djevice Marije ako se i u tim slavljinama pozornost vjernika usmjeri na Isusa Krista te ako se utemeljenost tih slavlja može opravdati Svetim pismom.

Ključne riječi: Martin Luther; Marija; theologia crucis; Magnificat; štovanje.

UVOD

Prošle se godine (2017.) navršilo 500 godina od početka pokreta reformacije koji je Crkvi, nažalost, umjesto obnove donio nove podjele i zadao nove rane. Ta je obljetnica ujedno i zgodna prigoda da ukažemo na neke misli Martina Lutera (1483. – 1546.), jednog od utemeljitelja reformacije, o Blaženoj Djevici Mariji o kojoj je progovorio uglavnom u svojim propovijedima te u nekim manjim spisima, među kojima valja istaknuti „Tumačenje Magnificata”, iz 1521., te tumačenje anđeoskog pozdrava „Ave Maria”, odnosno tumačenje Navještenja, iz 1522. No kako

bi se shvatila njegova misao o Mariji, valja imati na umu povijesnu pozadinu njegove teološke misli općenito, a ona je obilježena određenim pretjerivanjima u iskazivanju čašćenja Blaženoj Djevici Mariji (krunice, hodočašća, posvete, zavjeti itd.), tako da se Mariju predstavljalo kao brižnu zaštitnicu i utočište kršćana, štoviše, kao onu koja kršćane brani od srdžbe Krista strogog sudca. U tjeskobnoj brizi za spasenje vlastite duše Luther otkriva Krista kao milosrdnog brata po kojemu nam dolazi spasenje i oproštenje od nebeskog Oca. Na taj je način Marijina uloga zagovornice, posrednice i utočišta grješnika postala suvišna.

1. MARIJA U SVJETLU TEOLOGIJE KRIŽA

Lutherova teologija izvire iz njegova vjerničkog iskustva te stoga nije spekulativno razglabanje o vjerskim istinama, nego je prije svega način življenja i prave spoznaje sebe, svijeta i Boga.¹ Lutherov Bog nije aristotelovsko *prvo počelo*, nego Bog koji progovara iz stvarnosti ljudske patnje te stoga jedini može podariti čovjeku spasenje. Taj se Bog objavljuje u Isusu iz Nazareta i njegovu križu po kojemu nam je darovano spasenje. Kako je upravo opravdanje, tj. spasenje središnje pitanje svakog čovjeka, tako je i Lutherova teologija prije svega teologija križa – *theologia crucis*. Dakle, ne tek jedan od načina na koji možemo razumjeti Boga i njegov odnos prema nama, nego samo srce kršćanske poruke. Boga ne možemo upoznati nikakvim razumskim pristupom, jer je Bog nedohvatljiv i nepoznatljiv slabim čovjekovim snagama.² No Bog izabire iznenađujući način samoobjave, način koji nadilazi svako ljudsko očekivanje: kao mjesto svoje objave Bog izabire križ. Dakle, ne ljudski razum, nego je križ put kojim se čovjek može približiti Bogu, odnosno put koji sam Bog nudi čovjeku. To dalje znači da teologija, kao govor o Bogu, može biti samo teologija križa, što Luthera vodi do odbacivanja svake naravne

¹ Lidija Matošević zgodno ističe kako „teologija križa o kojoj Luther po prvi put progovara 1518. u Heildeberškoj disputaciji označava teološki stil te istovremeno i način egzistencije koji znači: ne bježati iz ljudske stvarnosti ma kakva ona bila niti je pokušavati lažno uljepšavati okretanjem pogleda od neizvjesnosti i upitnosti koja je s njom dana“. Lidija MATOŠEVIĆ, *Crux sola est nostra theologia. Isus iz Nazareta u reformacijskoj teologiji Martina Luthera*, u: *Nova prisutnost*, 12 (2014.), br. 1, str. 55.

² Luther odbacuje svaki oblik naravne teologije jer nema povjerenja u ljudski razum. Više o tome vidi: Jacques MARITAIN, *Tri reformatora*, Laus, Split, 1995., str. 34–51.

teologije. Naime, naravan čovjek koji u svojoj preuzetnosti želi svjetlom razuma spoznati Boga, zapravo, se želi samootkupiti, tj. sam određuje i bira vlastite putove koji vode u nebo. Takav čovjek u biti je nevjernik, ateist. Vjernik pak prihvaća opravdanje koje mu dolazi od Boga kao čistu milost, kao nešto što nezasluženo dobiva, premda je zaslužio Božju srdžbu i kaznu. Istinski vjernik punom vjerom pristaje uz Krista te se sve više suobličuje Kristu tako da se svakodnevno stavlja u službu Bogu i bližnjima. Tako kršćanin postaje kristovski tip čovjeka, tj. živi u suglasju s riječju evanđelja koja postaje živa u Duhu Svetom, nutarnjem tumaču te riječi. Ovakve teološke postavke dovele su do najvažnijih aksioma reformacije: samo Bogu pripada čast i slava, jer od njega dolazi inicijativa spasenja; samo je Krist jedini posrednik spasenja; samo se milošću spašavamo, ne vlastitim zaslugama, a toj se milosti pristupa samo vjerom.³

U svjetlu spomenute teologije križa i spomenutih „samo” (*solus*), valja tumačiti ono što je Luther napisao o Blaženoj Djevici Mariji. Njega ne zanima ponajprije odgovor na pitanje „tko je Marija”, nego „kako Marija živi”; ne zanima ga apstraktan govor o Mariji Majci Božjoj i majci kršćana, nego njezini konkretni nutarnji stavovi i izbori po kojima postaje konkretan uzor za sve vjernike.⁴ Cijeli Marijin *Veliča (Magnificat)* Luther tumači teologijom križa. Cjelokupna objava, smatra on, pokazuje kako Bog od nečega što je ništa, prezreno, bijedno, mrtvo, tvori nešto dragocjeno, časno, blagoslovljeno i živo; s druge strane, sve ono što je nešto časno, dragocjeno, blagoslovljeno i živo, on svodi ni na što, na bijedno, prezreno i mrtvo.⁵ Tom općem zakonu Božjeg djelovanje ne izmiče ni Blažena Djevica Marija pa čak ni njegov ljubljani Sin

³ O Lutherovoj teologiji križa vidi: L. MATOŠEVIĆ, *Crux sola est nostra theologia. Isus iz Nazareta u reformacijskoj teologiji Martina Luthera*, str. 49–65; Jared WICKS, *Luther (Martin), moine augustin, reformateur protestant, 1483-1546*, u: *Dictionnaire de spiritualite IX*, str. 1208–1216.

⁴ U Uvodu tumačenja Marijina *Magnificata* Luther piše kako Marija govori „a partire dalla propria esperienza, nella quale venne illuminata e edotta dallo Spirito Santo. Nessuno, infatti, può ben comprendere Iddio o la sua parola, se non mediante lo Spirito Santo, se non lo sperimenta, lo prova e lo sente.” Martin LUTERO, *Commento al Magnificat*, Servitium Editrice, Sotto il Monte, 2005., str. 13.

⁵ U Uvodu *Tumačenja Magnificata* Luther piše: ”Tutte le sue (tj. Božje, nap. M. P.) opere fino alla fine del mondo, infatti, hanno questo carattere: che egli di ciò che è nulla, piccolo, disprezzato, misero, morto fa qualcosa, qualcosa di prezioso, onorabile, benedetto e vivo; dall'altra parte, tutto ciò che è qualcosa, onorabile, prezioso, beato e vivo, riduce a niente, qualcosa di meschino, disprezzabile, misero e morto.” M. LUTERO, *Commento al Magnificat*, str. 14.

jedinac, Isus Krist, kojega je bacio u ponor svake bijede, jasno pokazujući u njemu koji je cilj njegova gledanja, djelovanja, podržavanja, njegove naravi, savjeta, njegove volje.⁶

Upravo u Marijinu siromaštvu, malenosti, nedostojnosti, neznatnosti Bog izražava svoju slavu, bogatstvo, dobrotu i milost. Obdarena milošću Marija se u vjeri obraća Bogu te ga priznaje kao jedinog spasitelja i Gospodina.⁷ Marijin *Veliča* predstavlja primjer ispravnog držanja koje bi svaki vjernik trebao imati pred Bogom. To je stav priznanja vlastite malenosti i nedostojnosti, a istodobno veličanje Božjih djela i nezaslužene Božje milosti. Marija svojim primjerom pokazuje kako se čovjek nema čime hvaliti pred Bogom, štoviše, kako je pozvan priznati se malenim i bijednim, jer Bog „mogućnike obara s prijestolja, a uzdiže ponizne”.⁸

U svjetlu teologije križa i Lutherovih „samo” Marija postaje primjer odnosa s Bogom koji izmiče svakom antagonizmu ili konkurenciji između Boga i čovjeka: s jedne se strane nalazi Bog, koji je „sve”, a s druge Marija, koja je „ništa”, i kojoj je jasno kako treba pustiti Bogu da djeluje. Marijin odgovor vjere, a time i svakoga pravog vjernika, nalazi se u poslušnosti koja se predaje volji Božjoj, u poslušnosti koja je slobodna od svake logike zasluga, a istodobno je radosna jer se u njezinoj sniženosti događa Božje stvarateljsko djelovanje.

Lutherova teologija križa i njegovi „samo” sabiru se u liku Marije iz Nazareta; ona je ništa koje je Božjom milošću postalo

⁶ Usp. M. LUTERO, *Commento al Magnificat*, str. 17.

⁷ Tumačeći prvi redak Marijina *Magnificata*, „veliča duša moja Gospodina”, Luther ističe kako Marija: „non fa la minima stima di se stessa, ma magnifica esclusivamente Dio, a cui tutto attribuisce. Si spoglia di tutto e tutto offre a Dio, dal quale l’ha ricevuto... essa voleva ritenersi l’unica indegna e tutte le altre degne di tanto onore, e sarebbe stata contenta anche se Dio le avesse tolto quei beni e li avesse dati, alla sua presenza, ad un’altra. Non si è arrogata nulla di tutto ciò e ha lasciato a Dio la proprietà dei suoi benefici... Nella dignità di Madre di Dio si vede innalzata al di sopra di tutti gli uomini e intanto resta semplice e tranquilla e non considera una modesta serva al di sotto di sé.” M. LUTERO, *Commento al Magnificat*, str. 32-33.

⁸ Tumačeći retke „što pogleda na neznatnost službenice svoje, odsad će me svi naraštaji zvati blaženom”, Luther piše kako: „la Vergine non parla d’altro che della sua nullità, nella quale ha ben volentieri vissuto e continuato a vivere; non ha mai pensato a onori e grandezze e non s’è accorta d’essere stata umile.” M. LUTERO, *Commento al Magnificat*, str. 50. Iz razmatranja Marijine poniznosti toga izvlači zaključak: „Questo è un grande conforto per noi. Può senz’altro capitare di essere umiliati e disprezzati, ma non per questo dobbiamo perderci di coraggio, quasi che Dio fosse adirato con noi, bensì sperare che ci sia clemente.” M. LUTERO, *Commento al Magnificat*, str. 51.

veličina koju će „svi naraštaji zvati blaženom”, jer je ona sama savršen primjer Božjeg djela u čovjeku i ljudskog odgovora Bogu. Marija za svakog vjernika postaje primjer i tip, *exemplar et typus*, ispravnoga vjerničkog stava pred Bogom. No to ne znači da se Mariju može častiti kako to čine papisti (katolici).⁹ Mariji se treba priznati veličina, čak čast i hvala, ali jedino zbog onoga što je Bog izveo u njoj.

2. MARIJANSKE DOGME U LUTHEROVOJ MISLI

48

U nauku o Blaženoj Djevici Mariji Luther se predstavlja uglavnom kao baštinik zajedničke kršćanske tradicije, uz neke naglaske koji proizlaze iz njegova načela „sola Scriptura”, odnosno njegova nastojanja da svaku vjersku istinu utemelji na Svetom pismu. Središnja marijanska dogma, ona o Marijinu bogomajčinstvu, u Lutheru nalazi gorljivog branitelja i to ne samo u godinama koje su još pod utjecajem njegove „katoličke formacije”, nego kroz sav njegov život. Naslov „Majka Božja” dosta je čest u njegovim spisima, a samo u *Tumačenju Magnificata* pojavljuje se dvadeset pet puta, uz brojne spomene naslova „Majka Kristova”, što je u spomenutom spisu istoznačnica za naslov „Majka Božja”. Kako se može iščitati iz *Tumačenja Magnificata*, ali i drugih marijanski obojenih govora, naslov „Majka Božja” služi mu kako bi naglasio vjeru u Boga koji jedini spašava po svome sinu Isusu Kristu. No Krist, Bog koji je postao čovjekom, Sin Božji istodobno jest i ostaje sin Marijin. Na taj način naslov „Majka Božja” kod Luthera ima ulogu objaviti Kristovo božanstvo te posvjedočiti veliko djelo koje je sam Bog izveo u Mariji.¹⁰

⁹ Tumačeći redak „jer velika mi djela učini Svesilni, sveto je ime njegovo”, Luther upozorava kako je potrebna umjerenost u govoru o Mariji: „E’ veramente necessaria un po’ di moderazione per non esaltare il suo nome, sì da chiamarla ‘regina del cielo’. Ciò è senz’altro vero, ma non per questo essa è un idolo che possa dare o aiutare, come pensano alcuni che invocano lei più di Dio e a lei ricorrono. Essa non dà niente, ma soltanto Iddio...”. M. LUTERO, *Commento al Magnificat*, str. 71. Malo potom objašnjava Marijinu ulogu: „Maria non vuol essere un idolo, essa non fa nulla, Dio fa ogni cosa. La se deve invocare affinché il Signore per amor di lei dia e faccia ciò che gli chiediamo; così devono invocarsi tutti gli altri santi, in modo che l’opera resti tutta di Dio solo.” M. LUTERO, *Commento al Magnificat*, str. 73.

¹⁰ Usp. Gottfried MARON, *Marie dans la theologie protestante*, u: *Concilium*, 188 (1983.), str. 83. U *Tumačenju Magnificata* Luther piše: „Le ‘grandi cose’ non sono altro che questo: che Maria è divenuta Madre di Dio; in tale opera le sono stati concessi tanti e così grandi beni, che nessuno li può comprendere. Infatti di qui

Luther ne dovodi u pitanje ni istinu o Marijinu trajnom djevičanstvu, što uključuje i istinu o djevičanskom začeću. Primjerice, u *Tumačenju Magnificata* često Mariju naziva „časna Djevica”, „čista Djevica”, „sveta Djevica” i sl. Ipak njegovo shvaćanje djevičanstva pomalo odstupa od katoličke tradicije; naime on Mariji priznaje trajno djevičanstvo, ali samom djevičanstvu ne pridaje onu vrijednost koju mu je pridavala katolička teologija i duhovnost: „U krivu su oni koji tvrde kako se je Marija hvalila ne svojim djevičanstvom, nego svojom poniznošću. Ona nije uzdizala ni svoje djevičanstvo ni svoju poniznost, nego jedino uvažavanje koje joj je iskazao milosrdni Bog... Nije njezina ništavnost objekt hvale, nego božansko uvažavanje.”¹¹ Luther ispovijeda i priznaje Marijino trajno djevičanstvo jer ga nalazi posvjedočena u Svetome pismu. I kad su do njega doprle optužbe kako niječe Marijino trajno djevičanstvo, žestoko je opovrgnuo te optužbe: „Jedna nova laž mi se pripisuje, kao da bih ja propovijedao i pisao da Marija, majka Božja, ne bi bila djevica ni prije ni poslije poroda, nego da bi dobila Krista od Josipa, a poslije njega i drugu djecu... To je tako bijedna i jadna laž da nije dostojna ni moga odgovora.”¹² Marijino trajno djevičanstvo nalazi svoje uporište i opravdanje u njezinu bogomajčinstvu. Premda osobno priznaje i ispovijeda Marijino trajno djevičanstvo Luther ipak smatra kako nitko to nije obvezatan vjerovati.¹³

Kad je riječ o Marijinu bezgrješnom začeću Luther, smatrajući da nema jasno uporište u Svetome pismu, smatra kako je Marija začeta i rođena poput svih ljudi, tj. da je začeta u istočnom grijehu, ali je očišćena i otkupljena od njega.¹⁴ Ipak dopušta

le viene ogni onore e ogni beatitudine, e a ciò è dovuta la singolarità della sua persona sopra in tutto il genere umano. Nessuno le è simile, poiché essa ha avuto dal Padre celeste un figlio e un simile Figlio... Perciò si è incluso tutto il suo onore in una parola, chiamandola cioè 'Madre di Dio'; nessuno può di lei o a lei dire cosa più grande, anche se avesse tante lingue quante sono le foglie o l'erba, le stelle del cielo e la rena del mare." M. LUTERO, *Commento al Magnificat*, str. 69.

¹¹ M. LUTERO, *Commento al Magnificat*, str. 46.

¹² Martin LUTHER, *Weimarer Ausgabe*, 11, 314; navedeno prema: Carlo COLLO, *Maria nel pensiero di Lutero*, u: *Spiritualità mariana*, Ed. S. Massimo, Torino, 1989., str. 107.

¹³ Usp. Renzo BERTALOT, *Protestanti*, u: *Nuovo dizionario di mariologia*, Edizioni Paoline, Milano, ³1988., str. 1171.; Renzo BERTALOT, *Ecco la Serva del Signore. Una voce protestante*, Marianum, Roma, 2002., str. 43–54.; Renzo BERTALOT, *Il Magnificat di Lutero*, u: *Theotokos*, 5 (1997.), str. 539–549.

¹⁴ U propovijedi na blagdan Marijina začeća odbacuje bezgrješno začeće, jer nije potvrđeno Pismom, te zaključuje: „But in the conception of the virgin Mary, since

slobodu u ispovijedanju i te marijanske dogme. Marija je, daka-ko, kroz sav život bila sveta, tj. živjela je bez osobnih grijeha.

Luther, kao uostalom i Novi zavjet, šuti o Marijinu uznesenju u nebesku slavu, ali ne isključuje mogućnost da su anđeli prenijeli njezino tijelo u raj. Ono što isključuje jest paralelizam s Kristovim uznesenjem, u čemu se on ne slaže s katoličkom tradicijom.¹⁵ Luther će Mariji udijeliti različite naslove, čak će je nazvati i „kraljicom neba”, ali upozorava na opasnost idolatrije ako bi se takvoj njoj prikazivale molitve i prošnje.

3. MARIJA, UZOR KRŠĆANSKOG ŽIVLJENJA

U Mariji Luther prepoznaje savršen uzor kršćanskog života te on osobito ističe tri značajke Marijina vjerničkog života: vjeru, poniznost i čistoću. Jako ističe jednostavnost Marijina života i stava pred Bogom; ona je pred Božjim licem potpuno transparentna, otvorena, jednostavna, s potpunim povjerenjem i vjerom Bogu predana. Na taj način on ocrtava Marijin konkretan lik koji postaje blizak onima kojima se obraća, a sve kako bi i kod njih pobudio i potaknuo vjeru u Božje milosrđe.¹⁶

Marijina je vjera uzorna, veća je od Petrove i svih drugih apostola. Po vjeri je postala Majka Božja.¹⁷ Marija ne govori o svojoj

her body was made initially in exactly the same way other children are made, until pouring in of the soul, nothing of significance can be tied to that. If her conception proceeded in that way then she could have had to be fortified against original sin before the soul would be added. But that God did anything unique in her conception is not revealed to us in the Scripture and so there is also nothing here to be definitely believed or preached. But speculation concerning this will go on. One will think what he wants but yet he cannot make any article of faith out of it.” Martin LUTHER, *Festival Sermons. The Church Postils. Sermons for the Main Festivals and Saints Days of the Church Year, Winter and Summer Selections*, Translated by Joel R. Bareley, Mark V Publications, Michigan, 2005., str. 51.

¹⁵ Usp. R. BERTALOT, *Protestanti*, str. 1171.

¹⁶ U tom vidu Beth Kreitzer piše: „The differences between his (tj. Lutherova, nap. M. P.) audience and Mary sound almost minimal, which is quite the effect Luther was intending. Mary’s response to the angel shows her great humility, her even greater faith, and a love toward all humanity, virtues that we all can and should emulate.” Beth KREITZER, *Reforming Mary. Changing Images of the Virgin Mary in Lutheran Sermons of the Sixteenth Century*, University Press, Oxford, 2004., str. 31.

¹⁷ Na jednome mjestu piše kako Marija nikada ne bi začela Sina Božjega da nije povjerovala anđelu navjestitelju. Zbog njezine vjere blaženom ju je nazvala Elizabeta, a zbog vjere divi joj se Bernard i s njime cijela Crkva. Usp. *Weimarer Ausgabe* 2, 15; navedeno prema C. COLLO, *Maria nel pensiero di Lutero*, str. 109.

vjeri, nego je živi; njezina vjera isključuje sve osim riječi Božje, odnosno iskazivanja časti i hvale Bogu jedinomu.¹⁸

Rađajući Isusa Krista, Marija je, smatra Luther, postala i majkom svih kršćana: „Svaki se kršćanin može radovati Kristovom rođenju, ne manje nego kao da je i on sam, poput Krista, rođen od Djevice Marije. Tko to ne vjeruje ili u to sumnja nije kršćanin: Oh, to je velika radost o kojoj govori anđeo. To je utjeha i preobilna Božja dobrotà: da se čovjek, ukoliko vjeruje, može hvaliti tako dragocjenim dobrom, da je Marija njegova prava majka, Krist njegov brat, Bog njegov otac.”¹⁹ Ipak, čini se da tvrdnje o Marijinu duhovnom majčinstvu Luther neće naučavati do kraja svog života, odnosno te se tvrdnje pojavljuju u njegovim mislima do 1529.²⁰

4. ŠTOVANJE I ČASĆENJA BLAŽENE DJEVICE MARIJE

S obzirom na štovanje Blažene Djevice Marije konfesionalna je razlika u početku pokreta reformacije bila daleko manje izražena, nego što je to danas.²¹ Lutherovi sljedbenici jako su se udaljili od onoga što je o štovanju Blažene Djevice Marije govorio njihov utemeljitelj. Ipak, i kod Luthera moguće je primijeti-

¹⁸ Usp. M. LUTHER, *Festival Sermons*, str. 272: *Propovijed na blagdan Navještenja Mariji*. U *Tumačenju Magnificata* Mariji stavlja u usta sljedeće riječi: „Invece ha volto (cioè Dio, nap. M.P.) a me i suoi occhi pieni di pura bontà e si è servito ai suoi scopi di una ancella misera i disprezzata. Nessuno, infatti, avrebbe dovuto gloriarsi, dinanzi a Dio, d'essere degno di tanto onore. E anch'io devo riconoscere che è tutta grazia e bontà divina e non merito mio o mia virtù”. Potom nastavlja: ”Ora, abbiamo già detto sopra a sufficienza come all'amabile Vergine, col umile contegno e stato, sia toccato del tutto inaspettatamente, l'onore che Dio le abbia rivolto i suoi sguardi, colmandola di grazie. Ella perciò non esalta né la sua dignità né la sua indegnità, ma unicamente la considerazione che Dio ha avuto nella sua infinita bontà e ricchezza di grazia.” M. LUTERO, *Commento al Magnificat*, str. 45–46.

¹⁹ *Weimarer Ausgabe* 10/I,72, navedeno prema: C. COLLO, *Maria nel pensiero di Lutero*, str. 110. Drugdje će Luther istaknuti kako je „Marija uistinu majka Kristova i majka svih nas... ako je on naš, mi moramo biti na njegovu mjestu; gdje je on tu smo i mi; ono što ima on, pripada i nama; njegova majka je i naša majka.” *Weimarer Ausgabe* 29, 655; navedeno prema: C. COLLO, *Maria nel pensiero di Lutero*, str. 110.

²⁰ Usp. Gisbert GRESHAKE, *Maria-Ecclesia. Perspektiven einer marianish grundierten Theologie und Kirchenpraxis*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 2014., str. 344.

²¹ Usp. Hanna-Barbara GERL-FALKOVITZ, 'Ona mi je draga, vrijedna sluškinja'. *Pohvala Mariji u okružju reformacije*, u: *Communio*, 42 (2016.), br. 127, str. 42-43.

ti razvoj misli s obzirom na molitve upućene Mariji te s obzirom na štovanje Bogorodice. Na pitanje: mogu li se Mariji upućivati molitve? kod Luthera nalazimo različite odgovore u dva razdoblja njegova života. U prvom, predreformatorskom (1517. – 1522.), on dopušta neke oblike molitava upućenih Mariji, da bi ih u drugom razdoblju, reformatorskom (1523. – 1546.), posve zabranio. Primjerice, u *Tumačenju Magnificata*, napisanu 1521., donosi lijepe molitve upućene Mariji. Evo jedne od njih: „Oh, blažena Djevice i Majko Božja, koliku veliku utjehu nam je Bog iskazao u tebi, jer je tolikom milošću pogledao na tvoju nedostojnost i niskost; tako da se i mi možemo nadati, po tvome primjeru, da neće prezreti, nego dobrohotno pogledati i na nas, siromašne i bijedne ljude.”²² Primjer njegova stava iz drugog razdoblja njegova života prema molitvama upućenima Mariji nalazimo u njegovim propovijedima. Tako, primjerice, u propovijedi u kojoj tumači Navještenje Mariji, tj. anđeoski pozdrav, tvrdi kako se ne treba moliti Mariji, nego zajedno s njom iskazati čast i slavu jedino Bogu: „Ne možemo od ‘Ave Maria’ učiniti ni molitvu prošnje ni zaziv Mariji za pomoć, jer te riječi ne kažu ništa više od onoga što uistinu kažu i što je Duh Sveti ustanovio... Te nas riječi podsjećaju na milost koju joj je Bog iskazao. Drugo, mi izražavamo želju da tu milost upoznaju i zadobiju i svi drugi.”²³ Luther smatra kako Marija i svetcu mole za nas, putnike, te da možemo od njih to i tražiti, ali i ništa više od toga. Za njega je zloporaba, skretanje s puta evanđelja, misliti kako Marija ili svetcu mogu dati ono što jedino Bog po jedinom posredniku Kristu može udijeliti. Marija nije niti može biti nekakva posrednica; jedino što može jest moliti za nas. To, dakako, kao posljedicu ima odbacivanje krunice, hodočašća u marijanska svetišta, raznih posveta Mariji, kao i raznih drugih utjecanja Mariji kao posrednici.²⁴ Dakle, prema Lutheru Marija, poput drugih svetaca, moli za nas te joj se možemo obraćati svojim molitvom da to i dalje čini, ali ne smijemo očekivati

²² M. LUTHER, *Commeno al Magnificat*, str. 62. Čitavo tumačenje *Magnificata* Luther zaključuje molitvom Bogu da svima dade ispravno shvaćanje *Magnificata*, a zadnje su riječi: „Neka nam to udijeli Krist po zagovoru i volji svoje ljubljene Majke Marije.” M. LUTHER, *Commeno al Magnificat*, str. 127.

²³ M. LUTHER, *Festival Sermons*, str. 285. U nastavku iste propovijedi Luther veli da pravi način moljenja „Zdravo Marije” uključuje i molitvu za one koji proklinju plod Marijine utrobe, a to su židovi i papisti koji misle da blagoslivljaju Mariju svojim krunicama i koji uvijek na svojim usnama imaju „Ave Maria”. Usp. M. LUTHER, *Festival Sermons*, str. 285.

²⁴ Usp. R. BERTALOT, *Protestanti*, str. 1171.

da bi ona mogla uslišiti naše molitve. To bi bilo padanje u idolatriju, odnosno lažno pripisivanje božanske snage i moći jednom stvorenju. Marijino „posredništvo” jednostavan je zagovor pred Bogom, jer jedino je Bog onaj koji može uslišiti naše molitve i to po jedinom posredniku našega spasenja, Isusu Kristu. Ukinuvši marijanski naslov „Posrednica”, Luther je posljedično odbacio i molitvu krunice, *Zdravo, Kraljice*, hodočašća u marijanska sve-tišta, posvete Mariji itd.

Časteći Mariju, časti se zapravo Božja milost u njoj. Marija ne može biti samostalni objekt vjerničkog štovanja koji bi je odvojio od Boga i onoga što je Bog u njoj izveo. Dakle, nije dopušteno nešto graditi na Mariji tako da se oduzima Kristu, jer bi to značilo obezvrijediti Kristove patnje i zasluge. Drugim riječima, na liniji onoga što o Mariji nalazi u Novome zavjetu Luther priznaje kako Mariji treba iskazati čast, prema njezinim vlastitim riječima (Lk 1, 48), ali izbjegavajući dvije opasnosti: umanjenje Kristova lika i uloge te padanje u idolatriju. Upravo zbog Kristove središnje uloge u životu vjernika Luther tolerira blagdane Marijina očišćenja i Navještenja, a kako ne bi uznemirio pobožan puk, tolerira i blagdane Marijina rođenja i uznesenja, ali nikako ne i njezina bezgrješnog začeca, jer o njemu u Pismu nema ni riječi. U svim tim blagdanima on stavlja naglasak na Krista, a ne na Mariju, odnosno veli kako i te navedene blagdane treba slaviti s Marijom, a ne slaviti Mariju.²⁵ Marija je aktivna sudionica djela spasenja, ali ne kao Odvjetnica (*Fürsprecherin*), a još manje kao Posrednica (*Mittlerin*), jer su to naslovi koji pripadaju isključivo Kristu.²⁶

Uza sve spomenuto redimenzioniranje Marijina lika kod Luthera nalazimo određene zanimljive i pozitivne misli o Mariji. Ako Mariju ne treba, tj. ako ju se ne smije častiti niti zazivati, ipak je treba nasljedovati. Marija je utješna slika milosti Boga koji postaje blizak svome stvorenju kojega promatra pogledom prepunim ljubavi. Ako je u svome životu živjela istinsku poniznost, ona je ujedno slika istine o stvorenju, jer u njezinoj ništavnosti koju Bog ispunja svaki vjernik može prepoznati vlastitu ništavnost te se, poput nje, otvoriti Božjem pogledu prepunu milosrđa. Ona je također slika malenosti koja vjeruje te koja je svjesna svoje poniznosti pa je upravo u takvome životnom stavu pohađa milost

²⁵ Usp. R. BERTALOT, *Protestanti*, str. 1171.

²⁶ Usp. Stefano DE FIORES, *Maria Madre di Gesù. Sintesi storico-salvifica*, Edizioni Dehoniane, Bologna, ³1998., str. 156–157.

kojoj ona odgovara potpunim sebedarjem i zahvalnošću, svjesna da je u njezinu životu sve milost, a ne njezina zasluga. Zato se ona posve predaje Bogu i njegovim planovima i tako postaje primjer koji bi trebali nasljedovati svi vjernici.

ZAKLJUČAK

Zaključno možemo reći kako Luther ne želi ukloniti Mariju iz crkvenog života, nego na temelju Pisma obnoviti govor o njoj i njezinoj ulozi u povijesti spasenja. Za njega to znači da ne može postojati nekakav autonoman govor o Mariji, neovisan o Bogu i njegovoj milosti. Čast i hvala koja se iskazuje Mariji nisu plod njezinih zasluga, nego Boga koji ju je ispunio svojom milošću. Mariji se mogu uputiti molitve, ali samo kao onoj koja može moliti za nas, ali ne i uslišiti naše molitve, jer je jedini spasitelj i posrednik između Boga i ljudi Isus Krist. Luther je jednostavno htio sačuvati prvenstvo Boga i Isusa Krista u djelu spasenja, što je, istini za volju, bilo ugroženo u teologiji i duhovnosti kasnog srednjeg vijeka. U nedostatku teologije o Duhu Svetom katolička je teologija i duhovnost, a još više pučka pobožnost, pripisivala Mariji ono što je Objava pridavala Duhu Svetom. Nažalost, Lutherovi će sljedbenici posve odbaciti Lutherov govor o Mariji te će upravo Marijinim likom, tj. ukazivanjem na marijansku pobožnost dokazivati kako se Katolička Crkva udaljila od svojih početaka. Za njegove sljedbenike u mariologiji se sažimaju sve hereze koje opterećuju Katoličku Crkvu. Ipak, posljednjih desetljeća i unutar protestantskih krugova čuju se drugačiji glasovi o Blaženoj Djevici Mariji te se, štoviše, njezin lik predlaže kao jedan od mogućih ekumenskih putova²⁷.

²⁷ Nešto više o toj temi kod nas može se pročitati u: Ivan MACUT, *Doprinos protestantske teologije budućoj ekumenskoj mariologiji*, u: *Služba Božja*, 55 (2015.), br. 1, str. 63–81.

BLESSED VIRGIN MARY IN THE THOUGHT
OF MARTIN LUTHER

Summary

The talk of Mary certainly can not be counted on the major or main themes of Reformation. Martin Luther talks about Blessed Virgin Mary within others much more important theological themes, such as, for example, justifications. His talk of Mary must be understood in the light of his theology of the cross – *theologia crucis*. Although, from a Catholic point of view, he diminished the figure of Mary, yet in his speech about Mary he is very positive. For him there are unquestioning dogmas about Mary's divine motherhood and perpetual virginity. The other two - of Immaculate Conception and Assumption - because they are not affirmed in the Scriptures, leave to the free belief of every believer. Luther also allows certain Marian feasts, namely the liturgical worship of Mary, if in these celebrations the attention of the faithful is directed to Jesus Christ and if the foundation of these celebrations can be justified by the Scriptures.

Keywords: *Martin Luther, Mary, theologia crucis, Magnificat, worship.*